

Wysoka, 31 sierpnia 2023 r.

dr hab. Paweł Rudnicki prof. Uniwersytetu DSW
Wydział Studiów Stosowanych
Uniwersytet Dolnośląski DSW, Wrocław

Strona | 1

pawel.rudnicki@dsw.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Adama Jabłońskiego
pt. *Zapobieganie przedwczesnemu opuszczaniu szkoły w Irlandii.*
Wokół kulturowych przyczyn niepowodzeń edukacyjnych
(Gdańsk, 2023, ss. 297)
Uniwersytet Gdański, Instytut Pedagogiki

Rozprawa napisana pod opieką promotorską **prof. dr hab. Tomasza Szkudlarka**
oraz promotora pomocniczego **dr hab. Piotra Stańczyka, prof. UG**

Niepowodzenia edukacyjne, przedwczesne opuszczenie szkół, nierówności w dostępie do edukacji, problemy związane z dziedzicznymi przez uczniów i uczennice kapitałami (społecznymi, kulturowymi i ekonomicznymi) swoich rodzin to obszary badawcze warte napisania doktoratu. Społeczne, polityczne, kulturowe oraz ideologiczne uwikłania systemów edukacyjnych stwarzają badaczom i badaczkom możliwości eksploracji kultur szkolnych, ale również polityk budowania systemów oświatowych, zarządzania nimi, tworzenia warunków do inkluzji oraz ekskluzji, a także troski lub uprzedmiotowienia osób tworzących szkoły. Badania nierówności edukacyjnych wymagają szerokiego spojrzenia na konteksty w jakich funkcjonuje system edukacyjny, jaka jest systemowa pozycja szkoła, jaką sprawczość mają osoby zarządzające szkołami oraz jaką rolę pełnią nauczyciele i nauczycielki (Czy jedynie transmitują wiedzę? Jakiego rodzaju pracę pedagogiczną wykonują? Na ile są autonomiczni?). A także, co najważniejsze, kim w systemie są uczennice, uczniowie, ich rodzice i/lub osoby opiekujące się nimi. W zasadzie wszystko ma znaczenie w kontekście powodzeń edukacyjnych lub ich braku. To jak układanka z kilku tysięcy elementów, której pełnego obrazu nie znamy, a musimy ją ułożyć. Zadanie niemożliwe? Różnie bywa... Każdy system oświatowy różni się, tak samo jak różne są szkoły i w jaki sposób odmienne są od siebie klasy szkolne. To wielkie wyzwanie badawcze, wymagające wiedzy o systemach oświatowych, kulturze i społeczeństwie. Zazwyczaj interdyscyplinarnie umocowane w

pedagogice (i jej subdyscyplinach: pedagogice szkoły, komparatystyce edukacyjne, teorii wychowania, pedagogice ogólnej oraz międzykulturowej), socjologii edukacji oraz wychowania. Ważne także są wątki z zakresu nauk o polityce czy antropologii kulturowej. Dobre analizy dotyczące nierówności edukacyjnych są niezwykle wymagające badawczo. Dlatego z dużym zaciekawieniem przyjąłem możliwość zrecenzowania rozprawy doktorskiej mgra Adama Jabłońskiego, który prowadził badania w Irlandii.

Od razu dodam, że A. Jabłoński swoje zadanie badawcze wykonał akceptowalnie. Wybrał właściwe podejście metodologiczne, przeprowadził szerokie studia literaturowe, zrealizował projekt wymagający dużego wysiłku badawczego, wykonał potężną pracę pisarską. Jednak Badacz nie ustrzegł się również od mankamentów i przeoczeń, co poniżej wykażę. Niemniej jednak od początku ujawniam moją pozytywną ocenę rozprawy doktorskiej, którą traktuję nie tylko w kategoriach poprawności procedury badawczej, właściwej merytoryki i odpowiedniej jakości pracy naukowej, ale i ścieżki osobistego rozwoju, zdobywania wiedzy i uczenia się Badacza.

Ocena formalnego układu i zawartości rozprawy doktorskiej

Nadesłana do recenzji dysertacja jest obszerna zarówno pod względem ilościowym (297 s. komputeropisu), jak również jakościowym (mnóstwo materiału badawczego oraz – nazbyt? – rozbudowana część teoretyczna). Autor zawarł swoje rozważania w czterech częściach (I – założenia teoretyczne, trzy rozdziały; II – założenia metodologiczne badań własnych, jeden rozdział; III – badania własne, trzy rozdziały; IV – wyniki badań, dwa rozdziały), a do tego właściwe dysertacjom elementy: spis treści, wstęp, zakończenie, spis rzeczowy, bibliografia, streszczenia w j. polskim i j. angielskim.

Uważam, że przedstawiona struktura dysertacji jest nadmiernie rozbudowana forma zwłaszcza jeśli chodzi o rozdział III oraz część III i IV, które składają się w sumie z pięciu rozdziałów. Jestem przekonany, że rozprawa mogła być napisana dużo bardziej syntetycznie. Ponadto sądzę, że rozdziały V, VI i VII powinny być w części teoretycznej rozprawy, stanowią one realną opowieść o tematyce badania. Natomiast rozdział I-II powinny – syntetycznie napisane – wprowadzeniem do pracy. W trakcie wielokrotnego czytania rozprawy nabyłem przekonania, że rozdział III jest zupełnie nie związany z tematem (a w każdym razie nie potrafię zrozumieć dlaczego stanowi część rozprawy).

Narracja Autora niekiedy przyjmuje formułę mini-traktatów filozoficznych(?), w których A. Jabłoński nadmiernie odnosi się do pojedynczych tekstów, *de facto* streszczając je, zamiast analizować. Mamy

wówczas możliwość śledzenia quasi akademickiej dyskusji Autora z sobą samym, co może być elementem wartościowym w pewnych sytuacjach, ale w nadmiarze po prostu uświadamia braki w zakresie analitycznej pracy z tekstem. Dysertacja powinna być erudycyjnym popisem, trudno za takowy uznać deliberacje oparte na streszczaniu większych fragmentów tekstów naukowych lub raportów eksperckich. W szczególności chodzi mi o fragmenty, w których Autor stale odwołuje się do pojedynczych tekstów seryjnie je cytując i streszczając. Takie sytuacje mają miejsce w każdej części rozprawy.

Jednak odnosząc się do formalnych kategorii związanych z językiem rozprawy nie mam większych zastrzeżeń, Autor przeprowadza logiczne wywody, dociekania naukowe popiera odpowiednimi studiami literaturowymi, posługuje się językiem właściwym dla przyjętej formy pracy i metodologii badania. Odpowiednio prezentuje dane empiryczne i wnioski (bardzo dobry rozdział IX), pozostając w pozycji badacza zaangażowanego, momentami krytycznego.

W lekturze tekstu przeszkadzają błędy w edycji tekstu, gramatyce i interpunkcji (szczególnie jest to widoczne w przypisach). To uwaga formalna, która nie wpływa jednak na ogólny odbiór dysertacji, bowiem ocena formalnej strony rozprawy doktorskiej jest pozytywna.

Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

Ocenę merytoryczną pracy dokonam poprzez analizę poszczególnych jej części w odniesieniu do ich semantycznej specyfiki, doborze literatury, pracy analitycznej oraz interpretacyjnej.

Część I: rozdziały teoretyczne

Część pierwsza dotycząca założeń teoretycznych rozprawy jest odpowiednio przygotowana, chociaż mam do niej kilka uwag. We wprowadzeniu do tej części (25 s.!) Autor operacjonalizuje pojęcia: niepowodzenia szkolne, nierówności edukacyjne, przedwczesne kończenie nauki, odnosi się do koncepcji dydaktyk J. Rancière'a, Cz. Kupisiewicza oraz formuły *School Completion Programme*. A. Jabłoński prowadzi w tej części swojej rozpoznanie kwestii związanych z kluczowymi pojęciami w oparciu o właściwie dobraną literaturę (np. klasyczną koncepcję B. Bernsteina, tradycyjne elementy pedagogiki społecznej H. Radlińskiej, komparatystyka T. Gmerka oraz A. Gromkowskiej-Melosik). Niekiedy jednak wchodzi w manierę streszczania zamiast analizy (co będzie przewijało się przez całą rozprawę), poświęcając niewspółmiernie wiele miejsca obranej publikacji wybranego autora/autorki. Rozbudowane *Wprowadzenie* do Części I dysertacji (a *de facto* pierwszy rozdział teoretyczny) domyka rozważanie nad wspomnianą triadą dydaktyczną. Dywagacje nad dydaktyką równościową

(przeprowadzone w dużej mierze w oparciu o trzy teksty: J. Masscheleina, M. Simonsa; M. Czyżewskiego, E. Marynowicz-Hetki, M. Mendel, A. Męczkowskiej-Christiansen, H. Ostrowickej T. Szkudlarka oraz autorski tekst T. Szkudlarka) są poprawne merytorycznie, ale mimo wszystko powierzchowne. Autor dyskutując ze sobą i streszczając poszczególne teksty próbuje rekonstruować (w szerokim kontekście historycznym) koncepcję J. Rancière'a, ale omija ważne i popularne dyskursy dydaktyk równościowych, które pojawiają się w różnorodnym wydaniu, że wspomnę tu: bell hooks, M. Rawłuszko, R. Needleman, J. Kincheloe¹. Jeśli chodzi o dydaktykę w ujęciu Cz. Kupisiewicza, to jest ona opisana nazbyt pobieżnie (zupełnie nierównoważnie do poprzedniego ujęcia) i wydaje mi się ona zbyt zbyteczna, a przede wszystkim archaiczna. Zwłaszcza, że kwestie związane z pracą edukacyjną w zakresie *dydaktyki wykluczanych* są dziś podejmowane w zupełnie inny sposób, w odmiennych dyskursach, z odyskiwaniem głosu wykluczanych, prezentacją realnych przykładów działań inkluzyjnych, antyprzemocowych i antydyskryminacyjnych. Tu odniosę się dla przykładu do tekstów K. Gawlicz, E. Tarkowskiej, M. Abramowicz, J. Świerszcza, K. Staszewskiej czy tomów redagowanych przez W. Warzywodę-Kruszyńską czy D. Obidniak². Trzecia z omawianych dydaktyk *School Completion Programme* jest najważniejsza w kontekście projektu badawczego i powróci (dopiero) w rozdziale VII. Tym nadmiernie rozbudowanym wprowadzeniem, Autor przygotowuje czytelnika do lektury Rozdziału I o niepowodzeniach edukacyjnych (także szkolnych).

Rozdział I – dotyczący niepowodzeń szkolnych jest właściwie wysycony pojęciami (zasięg, przyczyny i skutki niepowodzeń szkolnych, zapobieganie niepowodzeniom szkolnym), został napisany w oparciu o właściwą literaturę przedmiotu dla polskiej sytuacji (a co z kontekstami irlandzkimi?), jednak niekiedy brakuje najnowszych pozycji książkowych oraz artykułów (wydaje się że kwerenda została przeprowadzona kilka lat temu, dominuje literatura z lat '90. XX w. oraz pierwszej dekady XXI w.). Nie wszystkie kwestie dotyczące niepowodzeń edukacyjnych zostały wyczerpane dwie dekady temu (i wcześniej). Późny kapitalizm, neoliberalne polityki w Polsce i Europie, globalne trendy w edukacji

¹ Marta Rawłuszko, *Szkoła równości - dziennik praktyk. Wywiady z praktykami i praktyczkami edukacji antydyskryminacyjnej* (Warszawa: Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, 2016); Ruth Needleman, „Jestem kimś!» – jak brazylijskie ruchy społeczne uczą równości płci i samowystarczalności ekonomicznej”, w *Kobiety, gender i globalny rozwój. Wybór tekstów*, red. Nalini Visvanathan i in., tłum. Agata Czarnacka (Warszawa: PAH, 2012); bell hooks, *Teaching Community. A Pedagogy of Hope* (London & New York: Routledge, 2003); bell hooks, *Where We Stand: Class Matters*, 1 edition (New York: Routledge, 2000); Joe L. Kincheloe, *Knowledge and Critical Pedagogy: An Introduction* (Dordrecht: Springer, 2010).

² Katarzyna Gawlicz, „Konstruowanie nieudacznika. Praktyki normalizacji i wykluczania w przedszkolu.”, *Zeszyty Etnologii Wrocławskiej*, nr 1 (2008): 37–54; Elżbieta Tarkowska, „Ubóstwo dzieci w Polsce”, w *Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce. Polski raport Social Watch 2010*, red. Ryszard Szarfenberg (Warszawa: KPH, 2010); Wielisława Warzywoda-Kruszyńska, red., *Bieda dzieci. Zaniedbanie. Wykluczenie społeczne* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2012); Marta Abramowicz, red., *„Wielka nieobecna” – o edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce. Raport z badań* (Warszawa: Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, 2011), http://www.tea.org.pl/userfiles/file/Wielka_nieobecna_raport.pdf; Dorota Obidniak, red., *Czytanki o edukacji. Dyskryminacja* (Warszawa: ZNP, 2011); Jan Świerszcz, *Przeciwdziałanie dyskryminacji w szkole i zapewnienie równego traktowania w edukacji* (Warszawa: Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej, 2015); Kasia Staszewska, „Anti-discrimination education: We shall not give up! Advocacy in times of rose of hateful rhetoric, shrinking civic space and erosion of democratic standards in Poland” (Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, Cultures interactive, CEE Prevent Net, październik 2019).

zmieniły się w ostatnich dwóch dekadach. Ponadto bieżąca polityka oświatowa także ma znaczenie, a Doktorant nie ukazuje jej ani w kontekście irlandzkim ani polskim (dlaczego?). Autor skupiając się na dobrej literaturze naukowej sprzed lat, nie mapuje najnowszych wątków związanych z niepowodzeniami edukacyjnymi i szkolnymi. Przygotowując rozdział na ponad trzydzieści stron, który nie jest *stricte* rekonstrukcją historycznych aspektów niepowodzeń szkolnych (w Polsce!), należało opowiedzieć również o najnowszych kontekstach niepowodzeń, ale przede wszystkim ukazać perspektywę uniwersalną (choć wolałbym irlandzką w odniesieniu do miejsca badania). Uważam to za mankament i proszę o aktualizację wybranych aspektów niepowodzeń szkolnych (edukacyjnych) w ostatnich piętnastu latach (Polska i Irlandia) w formule odpowiedzi na recenzję.

Rozdział II – *Teorie przyczyn niepowodzeń szkolnych* został napisany w odniesieniu do klasyfikacji Tomasza Gmerka, Joanny Bieleckiej-Prus, Piotra Mikiewicza (oraz recepcji pisarstwa innych autorów: T. Parsonsa, P. Bourdieu, B. Bernsteina) oraz odniesieniu do koncepcji H. A. Giroux. Wybrane nazwiska, koncepcje i dyskursy są adekwatne do tematyki rozprawy, jednak nieco zastanawiam mnie formuła trzech nazwisk wyróżnionych w tym rozdziale kosztem innych (samodzielnie koncepcje Bourdieu czy Bernstein dużo szerzej „pracują” aniżeli ich recepcja u Bieleckiej-Prus). O ile T. Gmerek i J. Bielecka-Prus doczekali się poszerzonej analizy, to koncepcja P. Mikiewicza jest opowiedziana z perspektywy streszczenia jednej monografii, co wydaje się niepełnym opracowaniem, wszak ten autor od lat zajmuje się tematyką nierówności, niepowodzeń, retencji, itp. Szczególnym brakiem jest zaś jego współautorska monografia „Szczęśliwy traf...”³. Rozdział kończy recepcja fragmentu dorobku H. A. Giroux oraz próba podsumowania wywołanych dyskursów. Przyznam, że nie do końca pojmuję koncept tego rozdziału. Mam problem ze zrozumieniem zamierzeń Autora, zestawieniem nazwisk, analizą/streszczeniem oznaczonych w spisie treści badaczy i badaczki, wobec szerzej reprezentacji w tekście. Dostrzegam tu za dużo wątków, zbyt wiele nazwisk i nie do końca zrozumiałe podsumowanie. Gdyby Doktorant zechciał opowiedzieć dlaczego w taki sposób wybrał nazwiska i takie ich zestawienie byłbym zobowiązany. Być może syntetyczne ujęcie tychże w rozdziale I byłoby dużo lepszym zabiegiem? I kolejny raz zastanawiam się nad tym dlaczego irlandzkie wątki są tu nieobecne lub nieodpowiednio wyświetlone?

Rozdział III – *Pomoc psychologiczno-pedagogiczna a niepowodzenia szkolne* dotyczy wątków zupełnie niezasygnalizowanych w tytule rozprawy. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest oczywiście elementem działań związanych z przeciwdziałaniem niepowodzeniom szkolnym, ale Autor opowiada o PPP z perspektywy polskiego ustawodawstwa. Kompletnie nie rozumiem dlaczego ten rozdział został

³ Piotr Mikiewicz i Alicja Sadownik, *Szczęśliwy traf. Edukacja w procesie adaptacji migrantów z Polski w Wielkiej Brytanii* (Wrocław: WN DSW, 2014).

dołączony do dysertacji dotyczącej (przypominam) zapobiegania przedwczesnemu opuszczaniu szkoły w Irlandii (*sic!*). W dodatku, pomijając rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2020 r., jest on napisany na podstawie przestarzałej literatury. Proszę o wyjaśnienie zamysłu jaki towarzyszył Autorowi przy tym rozdziale.

Strona | 6

Reasumując: część I recenzowanej dysertacji, mimo przedstawionej krytyki, została napisana dostatecznie poprawnie, akceptuję jej podstawowe założenia i proszę o przedstawienie motywów, które towarzyszyły wyborom Autora. Bazowe kategorie zostały wyjaśnione. Po lekturze niezrozumiałe pozostają jednak dla mnie kwestie nadmiernej obecności polskiej perspektywy kosztem irlandzkiej. Mam wrażenie, że Autor chcąc pokazać swoją wiedzę nie do końca zapanował nad wszystkimi wątkami, które zamierzał ukazać. Być może jest ich po prostu zbyt wiele i mamy do czynienia z *patologią nadmiaru*. Jestem przekonany, że właściwie to rozdziały V-VII powinny stanowić trzon części I. Proszę o informacje dlaczego Autor zdecydował się na taki układ treści?

Cześć II: Założenia metodologiczne badań własnych

Jako badacz jakościowy doceniam zaawansowany i wyszukany koncept metodologiczny badania. Znajduje moje uznanie pomysł na badanie, jego ultra-jakościowy charakter oraz świadomość metodologiczna Badacza. A. Jabłoński sprawnie posługuje się skomplikowaną literaturą metodologiczną wykładając swoje zamierzenia. Znajdujemy tu zatem brikolaż, który składa w patchworkową całość różne tradycje, narzędzia, podejścia metodologiczne (pojawiają się tu zapowiedzi zastosowania w badaniu elementów teorii ugruntowanej, interakcjonizmu symbolicznego, KAD/HAD, momentami również ewokatywne wejście w badanie oraz etnografia). Przyjmując tak wielowymiarowe założenia badawcze Autor „nie oszczędza siebie” w środowisku badawczym, przy tym wydaje się że posiada świadomość skomplikowania zastosowania zapowiedzianego patchworku oraz etyczne dylematy. Przedstawiony zamysł postrzegam jako (od)ważny, dla możliwości zrealizowania badania. I jedyną moją wątpliwość wzbudza w tym kontekście jednowymiarowość. Kiedy Jabłoński pisze o tych wszystkich skomplikowanych podejściach metodologicznych, które zamierza zastosować robi to w sposób znoszący wszelkie dywagacje. Nie stara się opowiedzieć, jak dochodzi do miksu metod, tylko go objawia. Nie zdradza swojej intelektualnej drogi do brikolażu, ale oznajmia, że z niego skorzysta, na dodatek cytatem z wprowadzenia do „Metod badań jakościowych”, który przytacza za Bielecką-Prus, bez słowa komentarza od siebie⁴ (*sic!*). Muszę przyznać, że jako badacz z

⁴ W tym samym tomie jest rozdział znakomicie ukazujący badania brikolażowe: Joe L. Kincheloe, i Peter McLaren, „Teoria krytyczna i badania jakościowe. Rewizja”, w *Metody badań jakościowych*, red. Norman Denzin i Yvonna S. Lincoln, tłum. Przemysław Pluciński, t. I (Warszawa: WN PWN, 2009), 431–85.

dwudziestoletnim doświadczeniem w projektach jakościowych, po prostu zazdrozczę pewności (lub naiwności) w objawianiu wyborów metodologicznych. Ale jednocześnie proszę o przedstawienie pełnej intelektualnej drogi do skorzystania z brikolażu w odniesieniu do właściwej literatury i dyscypliny pedagogika.

Proszę również o informację w zakresie procesu zbierania danych, pracy analitycznej z danymi, obranej metody kodowania danych. Brakuje mi tego opisu w części metodologicznej, aby mieć pełen obraz pracy badacza w środowisku badawczym oraz pracy na zgromadzonym materiale empirycznym.

Część metodologiczną rozprawy doktorskiej uznaję, jako poprawnie przygotowaną, opartą na zaawansowanej literaturze metodologicznej, wyszukanych narzędziach. Doceniam dużą świadomość Badacza w zakresie filozofii nauki, ubolewam nad nadmiernym uproszczeniem niektórych elementów.

Część III: badania własne (rozdziały V-VII)

Zwykle rozdziały lub części dysertacji dotyczące badań własnych poświęcone są analizie zgromadzonego materiału empirycznego. Jednak A. Jabłoński podszedł do tej kwestii w inny sposób (nie do końca dla mnie zrozumiały, co powyżej akcentowałem) ukazując studia literaturowe nad zjawiskiem przedwczesnego kończenia nauki w perspektywie europejskiej (*early leaving school* – ELS) oraz – wyczekiwanych od pierwszego rozdziału – irlandzkich kontekstów edukacyjnych. Poniżej dokonam syntetycznego omówienia rozdziałów V-VII.

W rozdziale V – *Kontekst europejski zjawiska przedwczesnego kończenia nauki* – w tym rozdziale Doktorant omawia zjawisko ELS, w odniesieniu do raportu z 2014 roku (!) oraz opisuje cele związane przedwczesnym kończeniem nauki w UE, które miały być osiągnięte do 2020 roku. Robi to w roku 2023. I o ile w kwestiach definicyjnych nie mam wątpliwości, że zjawisko jest dobrze opisane. To zastanawiam mnie fakt posługiwania się dokumentem sprzed niemal dekady, odnoszenie się tylko do niego oraz opisywaniem celów na 2020 rok, tak jak gdyby miał on dopiero nastąpić. Bardzo proszę o wyjaśnienie tej „luki czasowej” oraz update w zakresie raportów UE w tym zakresie oraz analizy celów osiągniętych (lub nie) w roku 2020. Proszę o dokonanie tego podsumowania z perspektywy września 2023 r.

Rozdział VI *Irlandzkie edukacyjne programy pomocowe*, to przegląd tytułowych programów. Rozdział daje pogląd na pracę na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych podejmowanych przez irlandzkie państwo. To ciekawy przegląd, stwarzający możliwość wyrobienia sobie zdania o wrażliwości państwa i chęci działania na rzecz osób potrzebujących wsparcia. Autor opisuje wdrażane programy w oparciu

o dwa (!) teksty, opublikowane w 2001 i 2003 roku. Bardzo proszę o aktualizację, jeśli pojawiły się jakiegokolwiek nowe programy w ostatnich – pominiętych – dwóch dekadach.

Rozdział VII *School Completion Programme* – to najważniejszy z rozdziałów w tej części. Autor charakteryzuje w nim program SCP, który jest najbardziej istotny w perspektywie zapobiegania przedwczesnemu opuszczaniu szkoły. To bardzo dobry rozdział w zakresie wiedzy, o pracy pedagogicznej, społecznej i socjalnej na rzecz uczniów. Autor ukazuje założenia programu, sposoby pracy z dziećmi i młodzieżą, formy zajęć, układ dnia, pomysły na angażowanie oraz własną perspektywę badawczą w ramach SCP. Niezwykle interesujące są poszczególne elementy programu w szczególności: projekty realizowane w ramach SCP; procedury antydyskryminacyjne; ewaluacja programu; kluby śniadaniowy, pracy domowej oraz gotowania. W tym rozdziale Badacz ukazuje *clou* systemu irlandzkiego w postaci programu stworzonego z myślą o uczniach, wymagających uwagi, troski i wsparcia. To wręcz bazowa część pracy, która powinna być dominująca w rozdziale teoretycznym. Na bazie wiedzy ukazanej w tym rozdziale, możemy zrozumieć konteksty pracy edukacyjnej w irlandzkich szkołach oraz zidentyfikować wymiary formalnego i nieformalnego wsparcia dla uczniów nie tylko w etapie ich dzieciństwa ale i przygotowania do dorosłego życia.

Zastanawiając się nad Częścią III recenzowanej dysertacji, uważam że po pierwsze powinna być wiodącą w rozdziale teoretycznym, ale i nieco lepiej udokumentowana. Wiedza, którą otrzymujemy jest kluczowa dla zrozumienia tematyki badania i zaangażowania Autora w poznanie systemu, ale powinna być opatrzona w lepsze źródła. Proszę o wyjaśnienie sytuacji związanej z przygotowaniem tego rozdziału. Część III, mimo mankamentów, oceniam pozytywnie. Właściwie zakorzeniła projekt badawczy w kontekstach irlandzkich.

Część IV: wyniki badań (rozdziały VIII-IX)

Ostatnią część dysertacji rozpoczyna wprowadzenie, zupełnie zbyteczny traktat o sytuacji granicznych w szkole. Autor, mając przedstawić wyniki badań, „raczy” czytelnika kolejnym wprowadzeniem, które nie odgrywa znaczącej merytorycznej roli. Sytuacje graniczne, mógłby być ukazane w części teoretycznej, w ostateczności na dwóch stronach, bez ornamentów, które nie dość, że ponownie zbudowane są na archaicznej literaturze, to nie wnoszą wiele do tematyki doktoratu (!).

Rozdział VIII *Etnograficzny opis szkoły*, rozpoczyna informacja o kontekście biograficznym badania, wejściu w środowisko badawcze (IMO powinna była znaleźć się w rozdziale metodologicznym). A następnie interesujące, pobieżne opisy szkolnych realiów zatytułowane: *System kar i nagród, Biblioteka, Shadowing w klasie IV, Szkoła katolicka?, Procedury przeciwdziałające agresji*, itd. Charakterystyki są pobieżne, nie mają charakteru analiz, przypominają notatki badawcze. Nie są w zapowiadzianym etnograficznym opisem szkoły, ale materiałem do przygotowania tegoż. Znając metodologiczne założenia badań etnograficznych, także edukacyjnych⁵, miałem dużo większe oczekiwania. Być może jednak taka „etnografia” ma jakieś podłoże, którego nie rozpoznałem. Proszę o jasne ukazanie rozumienia etnografii, zastosowanej w rozdziale VII, z odwołaniem do konkretnych pozycji literaturowych. Nie każdy opis jest etnografią, nawet jeśli wydaje się, że tak może być.

Rozdział IX *Spotkanie Dwóch Światów* to najlepszy fragment rozprawy. Ciekawie zbudowany na trzech – jak określa trafnie Autor – epizodach. Ukazana triada dotyczy różnicy w edukacji: *Epizod I: Czytanie różnicy – dekodowanie piętna klasowego; Epizod II: „Ociosywanie” różnicy – normalizacja i (re)produkcja dystynkcji; Epizod III: Utrwalanie różnicy – proces legitymizacji podrzędności*. Pomijając kolejne quasi filozoficzne opowieści (które z jakiegoś powodu są niezbędne dla Autora, ale zupełnie zbyteczne i kolejny raz zakorzenione w przestarzałej literaturze), to merytoryczne, wysyczone empirycznie, bardzo dobrze osadzone pedagogicznie studium różnicy (w szerokim znaczeniu tego pojęcia) w systemie społecznym, a konkretnie oświatowym. W tym kontekście trzy epizody ukazują kluczowe kategorie dla zrozumienia, opisu i wyjaśnienia sytuacji: dekodowanie, normalizacja (i kapitalne *ociosywanie*) oraz legitymizacja podrzędności. Znakomicie w tym rozdziale „pracują” koncepcje pedagogiki krytycznej. A Jabłoński ciekawie wykorzystał tekst P. McLaren (wielka szkoda, że VIII rozdział nie został napisany w stylu McLarenowskiego „Płacz u zbiegu ulic” – wówczas miałby charakter etnograficzny, bez żadnych wątpliwości). Z uznaniem przeczytałem tę część dysertacji. Jest ona realnie jakościowa, przedstawia formy działania, mechanizmy w(y)kluczania, ukazuje opór jako element strategii uczniowskiej i *de facto* „niesie” rozprawę. Zakorzenienie w pedagogice jest jednoznaczne, bardzo udanie zrealizowane.

⁵ Victor W. Turner, *The ritual process: structure and anti-structure*, The Lewis Henry Morgan lectures 1966 (New York: Aldine de Gruyter, 1995); Victor W. Turner, *Gry społeczne, pola i metafory: symboliczne działanie w społeczeństwie*, tłum. Wojciech Usakiewicz (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005); Clifford Geertz, *Dzieło i życie: antropolog jako autor*, tłum. Ewa Dzurak i Sławomir Sikora (Warszawa: Wydawnictwo KR, 2000); Hana Cervinkova, red., *Antropologia i edukacja. Etnograficzne badania edukacyjne w tradycji amerykańskiej* (Wrocław: WN DSW, 2019); Pauline Lipman, „Etnografia edukacyjna i polityka globalizacji, wojny i oporu”, w *Badania w działaniu. Pedagogika i antropologia zaangażowane*, red. Hana Cervinkova i Bogusława D. Gołębiak, tłum. Agnieszka Kościńska i Michał Petryk (Wrocław: WN DSW, 2010), 429–48.

Rozprawę wieńczy, bardzo dobre analityczne zakończenie oraz „zakończenie zakończenia” czyli *Uwaga końcowa*. Wykorzystanie HAD jest umiejętne i właściwe dla kompozycji zakończenia. W tym miejscu Autor ukazuje swoje umiejętności, przedstawiając kluczowe wyniki badania, dobrze osadzając je w pedagogicznych dyskursach.

Podsumowanie

Rozprawa mgr Adam Jabłońskiego przytłacza strukturą i nadmiarem tekstu. Narracja Autora jest nadmiernie egzaltowana przez co rozprawa traci płynność i niełatwo się ją czyta (nie ze względu na trudność naukową tekstu, ale niezrozumiałe zabiegi narracyjne). A. Jabłoński rozwinął nadmierną liczbę wątków, niekiedy zupełnie zbędnych lub mało związanych z tematem dysertacji. Jednak, mimo wszelki mankamentów, to ciekawy i ważny projekt badawczy, który warto było zrealizować. Oczekuję, że zapytania, które postawiłem w recenzji zostaną wyjaśnione w odpowiedzi na recenzję lub autoreferacie. Dostrzegam naukowy potencjał tej rozprawy, doceniam pracowitość Badacza i zachęcam do uzasadnienia swoich wyborów badawczych, naukowych i narracyjnych.

Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr Adama Jabłońskiego – pt. *Zapobieganie przedwczesnemu opuszczaniu szkoły w Irlandii. Wokół kulturowych przyczyn niepowodzeń edukacyjnych Uniwersytet* napisana pod opieką promotorską prof. dr hab. Tomasza Szkudlarka oraz promotora pomocniczego dr hab. Piotra Stańczyka, prof. UG – spełnia w stopniu dostatecznym ustawowe wymogi stawiane dysertacjom doktorskim. Wnoszę o dopuszczenie mgr A. Jabłońskiego do dalszych etapów procedowania przewodu doktorskiego.

dr hab. Paweł Rudnicki, prof. Uniwersytetu DSW

Wysoka, 31 sierpnia 2023 r.